

7

**Οι οξυδερκείς αναλύσεις και οι
αιρετικές κρίσεις του Βλαντίμιρ
Ναμπόκοφ για τους ρώσους κλασικούς**

ΔΟΚΙΜΙΟ

Ο Βλαντίμιρ Ναμπόκοφ εικονίζεται εν ώρα εργασίας στο γραφείο του στο Πανεπιστήμιο Κορνέλ, όπου δίδαξε Ρωσική και Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία, το 1957

MACLEAN DAMERON, CORNELL UNIVERSITY PHOTO SCIENCES DEPT., CORNELL UNIVERSITY LIBRARY

Ο Ναμπόκοφ και ο ρεαλισμός

Η μεγάλη ρεαλιστική παράδοση της Ρωσίας, **όπως την αναλύει και την κρίνει** ο συγγραφέας της «Λολίτας»

ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΒΙΣΤΩΝΙΤΗ

Επί είκοσι σχεδόν χρόνια, ο *Βλαντίμιρ Ναμπόκοφ* δίδασκε Ρωσική και Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία στις ΗΠΑ, πρώτα στο κολλέγιο Γουέσλεϊ και κατόπιν στο Πανεπιστήμιο του Κορνέλ. Και οι σημειώσεις που άφησε πεθαίνοντας υπερβαίνουν τις 2.000 σελίδες. Από αυτό το υλικό ο επιμελητής *Φρέντσον Μπάουερς* επέλεξε τα μαθήματα που αναφέρονται στους κορυφαίους ρώσους ρεαλιστές του 19ου αιώνα (*Γκόγκολ, Γκόρκι, Ντοστογιέφσκι, Τουργκένιεφ* και *Τσέχοφ*) και τα συγκρότησε σε βιβλίο που πρωτοεκδόθηκε το 1981 με τίτλο *Μαθήματα για τη ρωσική λογοτεχνία*. Είναι ασφαλώς εξαιρετικά ενδιαφέρον να διαβάσει κανείς τα όσα λέει ένας σπουδαίος πεζογράφος για τους κορυφαίους του ρωσικού ρεαλισμού, αν μάλιστα θυμηθεί τον σκωπτικό αφορισμό του Ναμπόκοφ πως «*τη λέξη "ρεαλισμός" θα πρέπει πάντοτε να τη θέτουμε εντός εισαγωγικών*». Θα έλεγα πως ακόμη και σήμερα το βιβλίο μπορεί να λειτουργεί ως βασικό υπόδειγμα του πώς πρέπει να γράφεται η κριτική, λειτουργώντας ως γέφυρα ανάμεσα στον αναγνώστη και στο έργο της μυθοπλασίας. Και να ανάγεται στο επίπεδο του δοκιμίου, δηλαδή σε πεζογραφία ιδεών. Πρόκειται για εξαιρετικό βιβλίο, που ο χρόνος δεν του έχει αφαιρέσει και το ελάχιστο από τη γοητεία του. Υπόδειγμα ύφους, σπινθηροβόλο, με χιούμορ, με όλα τα αναγκαία βιογραφικά στοιχεία, ακριβές και κυρίως: απαλλαγμένο από θεωρητικές επιχωματώσεις. Καθώς μάλιστα συνοδεύεται από τρία εξαιρετικά δοκίμια (*Ρώσοι συγγραφείς, λογοκριτές και αναγνώστες, Φιλισταίοι και φιλισταϊσμός και Η τέχνη της μετάφρασης*) συγκροτεί μια συνολική εικόνα για τα μεγάλα επιτεύγματα του ρωσικού ρεαλισμού και την πρόσληψή τους εκτός Ρωσίας. Κατά συνέπεια διαβάσει κανείς με μεγαλύτερη ευχαρίστηση αλλά και με κριτική ματιά τα έργα των κύριων εκπροσώπων του. Οι αναγνώστες που είναι εξοικειωμένοι με το έργο του Ναμπόκοφ δεν θα δυσκολευτούν να βρουν εδώ πολλά παραδείγματα όπου ο ίδιος προβάλλει στα έργα των κορυφαίων συγγραφέων που κρίνει κάποια γνωρίσματα της δικής του συγγραφικής ιδιοφυΐας. Οι επί μέρους παρατηρήσεις συνδυάζονται με τα βιογραφικά στοιχεία και την περίληψη των κρινόμενων έργων, ενώ οι κριτικές αποφάνσεις προκύπτουν πάντοτε από συγκεκριμένα παραδείγματα. Ο Ναμπόκοφ συν τοις άλλοις αναλύει τα γνωστότερα έργα των συγγραφέων που παρουσιάζει, αλλά ταυτοχρόνως και τα ιεραρχεί ως προς την αξία τους. Έτσι, κορυφαίο μυθιστόρημα του Τολστόι θεωρεί την *Αννα Καρένινα*, που όσο μοιάζει άλλο τόσο διαφέρει από τη *Μαντάμ Μποβαρύ* του *Φλωμπέρ*.

Οι γενικεύσεις του είναι θαυμάσιες. Όπως λ.χ.: «*Όταν διαβάζεις Τουργκένιεφ ξέρεις πως διαβάζεις Τουργκένιεφ. Όταν όμως διαβάζεις Τολστόι, διαβάζεις και δεν μπορείς να σταματήσεις*».

Κορυφαίος ο Τολστόι, «μέτριος» ο Ντοστογιέφσκι

Από τους έξι συγγραφείς που αναλύει σημαντικότερους θεωρεί (ιεραρχικά) τον Τολστόι, τον Γκόγκολ, τον Τσέχοφ και – αρκετά πιο κάτω – τον Τουργκένιεφ. Οι κρίσεις του για τον Ντοστογιέφσκι είναι αρνητικές. Τον θεωρεί μέτριο πεζογράφο που «*είχε στόφα θεατρικού συγγραφέα παρά μυθιστοριογράφου*». Ασφαλώς τα εκατομμύρια των αναγνωστών του Ντοστογιέφσκι, όπως και κορυφαίοι συγγραφείς σαν τον *Καμύ* και τον *Τζορτζ Στάινερ*, δεν συμφωνούν με τον Ναμπόκοφ, αλλά ορισμένες ενστάσεις του έχουν την αξία τους. Υπάρχουν όμως και άλλοι λόγοι: δεν ήταν δυνατόν ο Ναμπόκοφ, ένας συγγραφέας με ευρωπαϊκή συνείδηση, να «καταπιεί» τον πανσλαβισμό, το μίσος προς τη Δύση και τον «*νευρωτικό χριστιανισμό του Ντοστογιέφσκι*», όπως έλεγε ο *Μπέρτραντ Ράσελ*.

Χειρότερες ακόμη είναι οι απόψεις του για τον Γκόρκι. Αναλύοντας, για παράδειγμα, το διήγημα «*Στη σχεδία*» αποφαινεται πως «*έχουμε να κάνουμε με ένα άνοστο γλύκισμα, σκεπασμένο με ροζ γλάσο ώστε να φαίνεται ελκυστικό*». Και καταλήγει: «*Από αυτού του είδους τη λογοτεχνία έως τη λογοτεχνία της σοβιετικής περιόδου η απόσταση είναι ελάχιστη*». Απεριόριστη σχεδόν είναι η εκτίμηση του Ναμπόκοφ για τον Τσέχοφ, όπως άλλωστε και για τον Γκόγκολ, τον «γενάρχη» κατά μια έννοια του ρωσικού ρεαλισμού, κεντρικό πρόσωπο του οποίου βέβαια θεωρεί τον Τολστόι. Ο αναγνώστης ωστόσο δεν θα πρέπει να ενοχληθεί από τα σχεδόν δηλητηριώδη σχόλια για τον Ντοστογιέφσκι και τον Γκόρκι. Τις αισθηματολογίες, τις φλυαρίες και τα φτηνά ευρήματα που εντοπίζει στον Ντοστογιέφσκι τα ξεπερνά διαβάζοντας τους *Αδελφούς Καραμάζοφ* ή τους *Δαιμονισμένους*. Αλλά τα αρνητικά σχόλια του Ναμπόκοφ δεν μειώνουν την αξία των επί μέρους παρατηρήσεών του. Ο γίγαντας της ρωσικής πεζογραφίας Λέων Τολστόι, για να δώσω ένα άλλο παράδειγμα, έγραψε ένα δοκίμιο όπου θεωρεί κάκιστο συγγραφέα τον Σαίξπηρ, άθλιο έργο τον *Βασιλιά Ληρ* και σπουδαίο μυθιστόρημα την *Καλύβα του μπάρμπα Θωμά(!)* της Χάριετ Μπίτσερ Στόου. Αυτό όμως δεν τον γελοιοποιεί, όπως θα συνέβαινε με συγγραφέα κατώτερης αξίας.

Ερμηνεία με λογοτεχνικούς όρους

Ο Ναμπόκοφ πίστευε σε μια ερμηνεία των λογοτεχνικών έργων απαλλαγμένη από εξωτερικούς παράγοντες: την κοινωνιολογία

λ.χ. ή την ψυχανάλυση (απέδιδε μάλιστα στον *Φρόνιτ* τον εξωφρενικό χαρακτηρισμό «*βιεννέζος κομπογιαννίτης*») και έδινε απόλυτη προτεραιότητα στην ελευθερία της έκφρασης, στη φαντασία, στην αμύσχαира και στις αφηγηματικές αξίες. Αυτές υπερασπίζεται και σε τούτα τα κείμενα που ασχέτως των όποιων ενστάσεων δεν υπάρχει αμφιβολία ότι μας κάνουν καλύτερους και απαιτητικότερους αναγνώστες. Ο *Ανδρέας Παππάς* είναι εξαιρετικός μεταφραστής. Μετέφερε άψογα στη γλώσσα μας τα *Μαθήματα για τη ρωσική λογοτεχνία*.

ΒΛΑΝΤΙΜΙΡ ΝΑΜΠΟΚΟΦ
Μαθήματα για τη ρωσική λογοτεχνία. Γκόγκολ, Γκόρκι, Ντοστογιέφσκι, Τουργκένιεφ, Τσέχοφ

Μετάφραση
Ανδρέας Παππάς.
Εκδόσεις Πατάκη,
2020, σελ. 512,
τιμή 22 ευρώ

